

Εργασία και “νεκρή ζωή”

Αν η μηχανοποίηση της παραγωγής «δεν απελευθερώνει τον εργάτη απ’ την εργασία, αλλά την εργασία απ’ το περιεχόμενό της» (Μαρξ), σήμερα η ίδια η εργασία απεκδύεται και τη μορφή της. Δεν εκκενώνεται μόνο από περιεχόμενο, αλλά ρευστοποιείται. Χάνει κάθε διακριτικό γνώρισμα που την συγκροτούσε ως διαχωρισμένη δραστηριότητα. Τώρα ο διαχωρισμός είναι ριζικός και το σχίσμα μέσα στον άνθρωπο καθολικό.

Η εργασία με τη μορφή της «τηλ-εργασίας» έχει εισβάλει στον προσωπικό χώρο. Δεν μπορείς να ξεχωρίσεις ποιός είναι ο ελεύθερος χρόνος και ποιός ο χρόνος εργασίας. Είναι βέβαιο πως έχουν συγχωνευθεί. Το σπίτι δεν είναι καταφύγιο. Είναι κι αυτό χώρος εργασίας και η μόνη διαφυγή είναι έξω. Αλλά έξω απλώνεται η κοινωνική έρημος. Άλλωστε, τι νόημα μπορεί να έχει ο «ελεύθερος χρόνος» σε καθεστώς απαγόρευσης κυκλοφορίας;

Το Κεφάλαιο γεννήθηκε και επεκτάθηκε απαλλοτριώνοντας τα κοινά των ανθρώπων. Αν η πρωταρχική συσσώρευση συνίσταται στο χωρισμό του παραγωγού από τα μέσα παραγωγής, η διαδικασία αυτή ολοκληρώνεται σήμερα με ένα διττό τρόπο: Πρώτον, με τον αποχωρισμό του ανθρώπου από τον ίδιο του τον εαυτό. Με την αντικειμενοποίηση, τη συσσώρευση και την ενσωμάτωση του στη μηχανή, στο Κεφάλαιο. Με τη μετατροπή σε «νεκρή εργασία», ακριβέστερα σε «νεκρή ζωή» μιας και αυτό που συσσωρεύεται δεν είναι «ζωντανή εργασία», αλλά όλη η ζωτικότητα του ανθρώπου. Δεύτερον, με τον χωρισμό μεταξύ των ανθρώπων, την απαλλοτρίωση του κοινού δεσμού, την περίφραξη της κοινωνίας. Την απόσπαση και αντικειμενοποίηση όλων των μορφών ανθρώπινης έκφρασης, επικοινωνίας, αλληλεπίδρασης και συνύπαρξης.

Η 4^η βιομηχανική επανάσταση περιθωριοποιεί την εργασία, την εκτοπίζει από την παραγωγική διαδικασία. Ο ύστερος καπιταλισμός δεν χρειάζεται να εκμεταλλευτεί καμιά εργατική

δύναμη σε κανένα εργοστάσιο. Ο εργάτης αντικαθίσταται από τα ρομπότ και τις μηχανές. Το ρομπότ όμως δεν είναι ζωντανή εργασία, είναι μηχάνημα και ως μηχάνημα ανήκει στο σταθερό κεφάλαιο. Είναι νεκρή εργασία και δεν παράγει αξία. Το κεφάλαιο, όμως, δεν έχει ανάγκη την εργασία, την έχει ενσωματώσει. Δεν είναι η εργασία του εργάτη που θα κάνει τη μηχανή να δουλέψει. Αυτό που χρειάζεται η μηχανή είναι η συσσώρευση όλης της πνευματικής, ψυχικής και σωματικής ενεργητικότητας του ανθρώπου. Όχι έτσι όπως αναλώνεται στην εργασιακή διαδικασία, αλλά έτσι όπως ξοδεύεται στον ελεύθερο χρόνο.

Αν ο εργάτης συνεχίσει να πηγαίνει στο εργοστάσιο δεν θα είναι για να παράγει, θα είναι για να μένει πειθαρχημένος. Δεν πρόκειται για παραγωγή, αλλά για καταστολή. Αν «οι παραγωγικές σχέσεις βρίσκονται στο εσωτερικό των παραγωγικών δυνάμεων» (Ρ. Παντζιέρι), το Κεφάλαιο, με την απόλυτη οργανική σύνθεση που επιτυγχάνει συσσωρεύοντας όχι τη «ζωντανή εργασία», αλλά τη ζωή ολόκληρη, όλες τις σωματικές, ψυχικές και νοητικές εκδηλώσεις του ανθρώπινου βίου, ορθώνεται ως απόλυτη αντικειμενική δομή κυριαρχίας απέναντι στη κοινωνία, μετασχηματίζοντάς τη σε επικράτεια του απόλυτου δεσποτισμού του.

Η έκλειψη της εργασίας και η διάχυσή της στη κοινωνική έρημο, επ' ουδενί λόγω δεν προμηνύουν το τέλος της κοινωνίας της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης. Τουναντίον, σηματοδοτούν τη μετάβαση στην ολοκληρωτική κυριαρχία, στην «ολική επίταξη» των ατόμων. Για αυτό, όμως, οφείλουμε να εγκαταλείψουμε τον οικονομισμό και να δούμε το Κεφάλαιο όχι ως κατηγορία της πολιτικής οικονομίας αλλά ως τρόπο κυριαρχίας. Και την εκμετάλλευση ως «λειτουργία της διαδικασίας της κοινωνικής αναπαραγωγής, που έχει ως στόχο τη διατήρηση και την αναπαραγωγή της καπιταλιστικής προσταγής» (Νέγκρι). Να δούμε, δηλαδή, τον δεσποτισμό του Κεφαλαίου με όρους πολιτικούς και κοινωνικούς, όχι οικονομικούς, αφού άλλωστε Κράτος και Κεφάλαιο έχουν ολοκληρωτικά συγχωνευθεί.

Η εργασία μπορεί να πέθανε, όμως το φάντασμα της στοιχειώνει τις ζωές των ανθρώπων. Άδειασε από περιεχόμενο, γιατί κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής απέκτησε για περιεχόμενο της, τον «σιωπηλό καταναγκασμό» της εργασίας. Κάθε σφαίρα της ανθρώπινης εμπειρίας, κάθε μορφή επικοινωνίας αποικιοποιήθηκε. Η εργασία δεν υπάρχει πουθενά, επειδή είναι παντού. Είναι, όμως, παντού όχι ως μέρος της παραγωγικής διαδικασίας, αλλά ως δομή υπακοής, ως σχέση κυριαρχίας, «ως θεμελιώδης καταστολή και ως έλεγχος» (Μποντριγιάρ).

Σημασία δεν έχει να ενταχθείς σε μια τυπική εργασιακή διαδικασία. Σημασία έχει να «μείνεις συνδεδεμένος» και να προσφέρεις τα ίχνη σου, τον εαυτό σου.

Παραγωγική είναι οποιαδήποτε σπατάλη χρόνου αρκεί να επιτηρείται, να καταγράφεται και να συσσωρεύεται σε δεδομένα (data).

Ο ελεύθερος χρόνος «δεν είναι ο πλούτος του ανθρώπου», είναι ο κατεξοχήν χρόνος εργασίας. Όχι με την έννοια της εμπορευματοποίησης, αλλά της αρπαγής. Αν το κεφάλαιο «ζωντανεύει μονάχα, σαν το βρικόλακα, ρουφώντας ζωντανή εργασία», σήμερα δεν αποσπά υπεραξία, απομυζά όλη τη ζωή μέσα από τη ψυχή και το σώμα του ανθρώπου. Δεν θέλει πια τον μόχθο του, θέλει όλο του το είναι.

Δεν εκμεταλλεύεται την εργατική δύναμη, σφετερίζεται όλη τη προσωπικότητα. Δεν το νοιάζει να πειθαρχήσεις σε μια παραγωγική διαδικασία, αρκεί να υπακούσεις στις διαταγές του εγκλεισμού.

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός, η αυτοματοποίηση, η ρομποτική εξορίζουν τον άνθρωπο από τη εργασιακή διαδικασία. Αρκούν η Τεχνητή Νοημοσύνη και το παραγωγικό σύμπλεγμα των μηχανών. Ο άνθρωπος δεν είναι πια φορέας εργατικής δύναμης, είναι πρώτη ύλη. **Το μόνο που οφείλει να κάνει είναι να ψηφιοποιήσει τη ζωή του και να την προσφέρει βορά στη βιομηχανία «εξόρυξης δεδομένων», στους αλγόριθμους συσσώρευσης, επεξεργασίας και**

αξιοποίησης των Big Data.

Εργασιακή διαδικασία δεν υπάρχει. Η νόρμα είναι μια: «μείνε σπίτι» και ζήσε τη ζωή σου ψηφιακά. Κάνε ότι θες, μόνο κάν' το ψηφιακά. «Μείνε σπίτι» και μείνε συνδεδεμένος. Θρέψε με τη ζωντανία σου το Industry 4.0. Το Artificial Intelligence σε περιμένει να καταθέσεις τις σκέψεις σου, τις δεξιότητες, τις ανησυχίες, τα ταλέντα, τα γούστα, τα συναισθήματά, τις ιδιοτροπίες σου. Και τις σάρκες σου αν γίνεται. Τον εαυτό σου όλο. Να αντικειμενοποιηθεί. Να συσσωρευθεί σε δεδομένα (data). Να προσφερθούν το βίωμα και οι εμπειρίες, οι παιδικές αναμνήσεις και οι ενήλικες αγωνίες. Όλη η προσωπικότητα στον αλγόριθμο. Να ψηφιοποιηθεί η ζωή. Να ζωντανέψει η μηχανή. Να πεθάνει ο άνθρωπος. Να θαφτεί η ζωή μέσα στα ψηφιακά δίκτυα. Να ζήσεις μέσα από το δίκτυο σημαίνει να πεθάνεις εσύ και να ζήσει η μηχανή. Αυτή είναι όλη η ιστορία.

Η θεολογία του Κεφαλαίου μπορεί να υποσχεθεί τα πάντα, να σπάσει κάθε φραγμό της Φύσης, να καταλύσει ακόμα και τη θνητότητα. Το τίμημα όμως για αυτόν τον αναβεβλημένο θάνατο θα είναι να πεθαίνεις κάθε μέρα. Το Κεφάλαιο είναι ο κοινωνικός θάνατος, συσσωρευμένος και αντικειμενοποιημένος.

Παναγιώτης Μαυρέλης, Κοινωνιολόγος

Εκτός Νόμου ο Πολιτισμός και η Ελευθερία

του Παναγιώτη Μαυρέλη

Οι σαββατιάτικες πρωθυπουργικές ανακοινώσεις δεν ήταν ένα διάγγελμα για την δημόσια υγεία αλλά ένα ανακοινωθέν για τη δημόσια τάξη. Στο διάγγελμά του, ο πρωθυπουργός εμφανίστηκε

σαν τον μεγαλύτερο αρνητή του ιού. Ενώ η πανδημία καλπάζει, δεν σπατάλησε ούτε μια λέξη για το δημόσιο σύστημα υγείας• ούτε μισή κουβέντα για γιατρούς, νοσηλευτές και νοσοκομεία• τόση ήταν η έγνοια του! Αλλά είναι αυτή του η αλαζονεία που δεν του επιτρέπει να κρατήσει ούτε τα προσχήματα.

Ένα ολόκληρο «παρασύνταγμα», ένα καθεστώς εξαίρεσης έχει εγκατασταθεί στη δημόσια σφαίρα και υπονομεύει τις ελευθερίες των πολιτών. Θεμελιώδη άρθρα του Συντάγματος αναστέλλονται και δημοκρατικά δικαιώματα καταστρατηγούνται. Τι σχέση έχουν όλα αυτά με τη δημόσια υγεία; Ποια έκτακτη υγειονομική ανάγκη εξυπηρετούν; Τι νόημα έχει η απαγόρευση των συναθροίσεων, όταν είσαι υποχρεωμένος να στέκεσαι με τις ώρες στις ουρές των τραπεζών και των δημόσιων υπηρεσιών ή να συνωστίζεσαι στους χώρους εργασίας; Τι νόημα έχει η νυχτερινή απαγόρευση κυκλοφορίας, όταν το πρωί στοιβάζεσαι αναγκαστικά στα βαγόνια του μετρό για να πας στη δουλειά; Τι είναι όλα αυτά, αν δεν είναι ασκήσεις αυταρχισμού; Ένας αποκάλυπτος απολυταρχισμός που όχι μόνο δεν υπαγορεύεται από τις έκτακτες συνθήκες της υγειονομικής κρίσης, αλλά υπονομεύει τη συναίνεση στα όποια απαραίτητα μέτρα;

Ξέραμε εξ αρχής πως το κράτος δεν θα παραιτούνταν από τις έκτακτες εξουσίες του. Όμως ποια ασύγγνωστη ακρισία επέβαλε σε πολλούς να ζουν σε μια ψευδαίσθηση προσωρινότητας και να νομίζουν πως «θα λογαριαστούν μετά»; Ποιο είναι αυτό το «μετά»; Δεν κατάλαβαν ακόμα ότι το «μετά» είναι τώρα; Ότι το έκτακτο είναι το μόνιμο, το εξαιρετικό είναι το κανονικό.

Τα κράτη έχουν ένα τρόπο για να αντιμετωπίζουν τις κρίσεις, ακόμα και τις υγειονομικές. Την αστυνομία. Τη δημόσια ασφάλεια.

Καμιά πρόνοια, καμιά κοινωνική πολιτική. Δεν ξέρουν από γιατρούς, μόνο από χωροφύλακες. Δεν είναι ο νεοφιλελευθερισμός που τους κάνει «τσιγκούνηδες». Είναι η όρεξή τους για απόλυτη εξουσία που άνοιξε για τα καλά. Αν τα ασιατικά κράτη

θεωρούνται πρότυπο διαχείρισης, δεν είναι για τους θεσμούς πρόνοιας που ανέπτυξαν, αλλά για τα καθεστώτα επιτήρησης και ελέγχου στα οποία μετατράπηκαν.

Δεν πρόκειται για αντιμετώπιση της πανδημίας. Δεν πρόκειται για το πολυθρύλητο «κράτος πρόνοιας» που στέκεται στο πλάι του πολίτη, αλλά για το διαβόητο αστυνομικό κράτος που ορθώνεται απέναντί του. Δεν θυσιάζεται η ελευθερία προς χάριν του γενικού καλού. Τουναντίον, είναι η φαλκίδευση των ελευθεριών που οδηγεί ευθέως στην υπονόμηση της δημόσιας υγείας. Ας μην υπάρχει αμφιβολία, και την εξαθλίωση θα σπείρουν και στα δεσμά θα μας ρίξουν και την υγείά μας δεν θα έχουμε.

Ποια παραλυσία, όμως, κυριεύει την Αριστερά και δεν αντιστέκεται ούτε στις πιο κατάφωρες παραβιάσεις της ελευθερίας των πολιτών; Ποια θεωρητική και πρακτική ατολμία δεν αφήνει να ψελλίσουμε ούτε τα αυτονόητα; Ποια μοιραία αμηχανία δεν επιτρέπει την αμφισβήτηση της αδιανόητης απαγόρευσης κυκλοφορίας; Ποια απαισιοδοξία της σκέψης αλλά και της βούλησης μας αδρανοποιεί μπροστά στις προκλήσεις των καιρών; Ίσως πρόκειται για ιστορική χρεοκοπία.

Αυτό που την περασμένη άνοιξη περιοριζόταν στη σφαίρα της υποψίας, πλέον διακηρύσσεται ανοιχτά: «θα κυκλοφορείτε μόνο για να δουλεύετε».

Σήμερα, ό,τι δεν αφορά τη σφαίρα της παραγωγής και της κατανάλωσης τίθεται εκτός νόμου.

Μπορεί το θέατρο, ο κινηματογράφος, η διασκέδαση και η ψυχαγωγία εν γένει να ανήκουν στη σφαίρα της κατανάλωσης, αλλά δεν είναι μόνο κατανάλωση. Είναι χώροι ανάπτυξης και εκδίπλωσης της κοινωνικότητας. Όπως είναι οι πλατείες και οι δρόμοι. Εκεί ακριβώς είναι το ζήτημα. Στους σινεμάδες και στα μπαρ, στα αμφιθέατρα και στα καφενεία, στις πλατείες και στους δρόμους φτιάχνονται οι κοινωνικές σχέσεις. Εκεί σφυρηλατείται ο κοινωνικός δεσμός. Αυτός ο δεσμός είναι που πρέπει να σπάσει.

Αυτοί οι χώροι κλείνουν. Και ας είναι οι κατεξοχήν χώροι που μπορούσαν να κρατηθούν οι αποστάσεις και να τηρηθούν τα μέτρα. Όλα τα άλλα, βιομηχανίες και καζίνο, τράπεζες και εφορίες, συνεχίζουν κανονικά. Χωρίς μέτρα, μόνο με προσχήματα. Ο κόσμος θα συνεχίσει να στοιβάζεται στις συγκοινωνίες, στους εργασιακούς χώρους και στις ουρές των δημοσίων υπηρεσιών.

Δεν σημαίνουν τα παραπάνω ότι οι χώροι αυτοί δεν θα μπορούσαν να μετατραπούν σε εστίες μετάδοσης του ιού. Δεν υπάρχουν χώροι απρόσβλητοι από τον ιό, παρόλο που τα κυβερνητικά μέτρα υπονοούν το ακριβώς αντίθετο. Σημαίνουν όμως, ότι το lockdown ή θα είναι καθολικό ή θα είναι μια τρύπα στο νερό. Μια τρύπα στο νερό όσον αφορά την ανακοπή της πανδημίας, αλλά μάλλον αρκετά αποτελεσματικό για τις βαθιές και βίαιες μεταβολές που συντελούνται.

Με δυο λόγια, κανένα lockdown δεν επιβλήθηκε, καμιά καραντίνα. Το μόνο που έγινε είναι ότι η κοινωνική ζωή βγήκε εκτός νόμου. Απαγόρευσαν τον πολιτισμό, τις κοινωνικές συναναστροφές και τους δημόσιους χώρους. Και αυτά δεν έχουν καμία σχέση με την δημόσια υγεία.

Ο νοσηρός εκβιασμός που μας απευθύνουν είναι να ανταλλάξουμε τον πολιτισμό και την ελευθερία μας, τους φίλους και της φίλες μας με την υγεία μας. Όμως, η ζωή του ανθρώπου ούτε ανταλλάσσεται, ούτε τεμαχίζεται. Ούτε οι κοινωνίες αλυσοδένονται.

*Ο Παναγιώτης Μαυρέλης είναι κοινωνιολόγος